

**МУРАДЛИМ
ХЭМ**

ЎЗЛИКСИЗ БИЛИМЛЕНДИРИЎ

илимий-методикалық журнал № 6/1

**8 - DEKABR
O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
KONSTITUTSIYASI KUNI**

Нөкис - 2022

**2022-жыл ушун
«Муғаллим ҳәм ўзликсиз билимлендириў»
журналына жазылыў баҳасы төмендегише:**

Индекс: 2092
Жеке пухара ушун бир жылға 90 000 сум,
алты айға - 45000 сўм

Индекс: 2093
Кәрханалар ушун бир жылға 110 000 сум,
алты айға - 55 000 сўм

КК филиал УзНИИПН
р/с 20210000800538464001
КК.Отд. «ИПОТЕКА БАНК» г. Нукус
МФО 00621
ИНН: 200362233

ПЕДАГОГИК ТЕХНОЛОГИЯЛАРНИ ҚЎЛЛАШ АСОСИДА ТАЛАБАЛАРДА ЛИНГВИСТИК КОМПЕТЕНТЛИКНИ РИВОЖЛАНТИРИШ

Эшчанова Г.

“Инглиз тили” кафедраси доценти. “Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаш муҳандислари институти” Миллий тадқиқот университети

Tayanch soʻzlar: samarali usullar, til kompetensiyasi, talabalar malakasi. pedagogik texnologiyalar, leksik saviyani oshirish, soʻz boyligini oshirish.

Ключевые слова: эффективные методы, языковая компетенция, умения студентов. педагогические технологии, повышение лексического уровня, обогащение словарного запаса.

Key words: effective methods, linguistic competence, students skills. pedagogical technologies, increasing lexical level, enriching the vocabulary.

Ҳозирги босқичда фан ривожланишининг диалектикаси тадқиқот объектларини тизимли ёндашув доирасида кўриб чиқишни белгилайди. Бу шунинг англатадики, ўрганилаётган объект турли томонлардан, маълум даражадаги ташкилотнинг мураккаб тизим шаклланиши сифатида қаралади.

Ж.Л. Витлин кўникмаларнинг уларни кўникмалардан ажратиб турадиган куйидаги ўзига хос хусусиятларини аниқлайди:

а) ҳаракатларни бажаришда автоматлаштиришнинг етишмаслиги;
б) ҳаракатларни бажариш жараёнида билим ва олдинги тажрибага таянишдан доимий фойдаланиш;

в) умуман автоматлаштирилмаган ҳаракатлар жараёнида билим билан бирга parallel фойдаланиш д) ҳаракатларни бажариш жараёнида кенг ўзини ўзи бошқариш мавжудлиги;

е) маҳоратни шакллантиришнинг махсус босқичлари мавжудлиги («дастлабки маҳорат» дан «юқори даражада ривожланган ижодий маҳорат» гача); ф) коммуникатив кўникмаларнинг ижодий табиати [Витлин, 1999:24].

Е.И. Пассов нутқ кўникмаларининг асосий хусусиятларини куйидагича белгилайди: 1) нутқ стратегиясини белгилайдиган мақсадга мувофиқлик; 2) динамизм, муаммоларни ҳал қилиш йўллари зудлик билан топиш қобилиятини (нутқни ҳал қилиш вазиятларига таъбиқ етишда); 3) маҳсулдорлик; 4) интеграция, яъни «қатъийлик» нинг уларнинг синтези асосида юзага келадиган кўникмалар.

Муаллиф нутқ қобилиятлари доимо бирлаштирилганлигини таъкидлайди:

1) бошқа табиатдаги кўникмалар (лексик, грамматик, талаффуз) ;
2) автоматлаштирилган турли даражадаги кўникмалар; автоматлаштирилмаган компонентлар (ҳаёт тажрибаси, билим, ҳиссий соҳа ва бошқалар.);

3) иерархия: а) операцион даража (унинг барча қобилиятлари); б) мотивацион фикрлаш (тажриба, билим, ҳис-туйғулар ва бошқалар.);

5) мустақиллик: а) чет тилидаги нутқ кўникмаларининг автономияси, унинг она тилидан мустақиллиги (шаклланган шаклда);

б) тўғридан-тўғри қабул қилинган таянчлардан мустақиллик-сўзлар шаклида маслаҳатлар, фаолият режаси, ҳақиқат объектлари [Пассов, 1977: 42].

Тизимнинг мақсадли компоненти ўқув жараёнида белгиланган натижага еришишга ёрдам берадиган муайян принципларга мувофиқ амалга ошириладиган мақсад ва вазифаларни ўз ичига олади.

Ушбу тизимнинг мақсади лексик компетенцияни ривожлантириш ва мотивацион ўқув базасини шакллантириш жараёнини бирлаштиришдир.

Ушбу мақсадга еришиш учун қуйидаги вазифаларни ҳал қилиш керак:

1. Ўқитиш мотивларини рағбатлантириш.

2. Талабаларнинг билим жараёнларини фаоллаштириш ва максимал даражада ошириш.

3. Ички лексиканинг ташкил етилиши ва ишлаш қонуниятларини ҳисобга олган ҳолда тобиғатни яратишни таъминлаш.

4. Мулоқотнинг мақсадлари ва шартларига мувофиқ нутқда сўз бирикмаларидан етарли даражада фойдаланишни ишлаб чиқиш.

5. Луғат устида мустақил ишлаш кўникма ва малакаларини шакллантириш. Лексик компетенцияни шакллантириш жараёнида таълимнинг умумий таълим, таълим ва ривожланиш мақсадлари ҳам ҳал қилинади.

Лингвистик компетентликни ривожлантириш жараёнида ўрганишнинг тарбиявий мақсади ўқувчиларнинг дунёқарашини шакллантириш, ўрганилаётган тил маданияти ва тарихига ҳурмат, ҳулқ-атворнинг ахлоқий меъёрларини ўзлаштириш ва ақлий қобилиятларни ривожлантиришда намоён бўлади.

Ривожланаётган мақсад лексик бирикларни ўзлаштириш жараёнида ақлий жараёнлар, диққат, хотира, фикрлаш ва ироданинг интенсивлигини назарда тутати. Ўқувчиларнинг лексик билимлари, кўникмалари ва қобилиятлари уларнинг фаол ақлий фаолияти жараёнида шаклланади. Тренингнинг ривожланаётган компоненти лексик материални ўрганишда талабаларнинг маълумотнома адабиёти билан мустақил ишлаш кўникмаларини ривожлантиришга қаратилган.

Талабаларда қуйидаги самарали лексик кўникмаларни ривожлантиришлари керак:

* коммуникатив ниятга мувофиқ тўғри сўзларни/ибораларни танланг;

* individual хусусиятларига мослашинг, тезкор реакцияга ега бўлинг.

Қабул қилувчи лексик кўникмалар (тинглаш, ўқиш) орасида қуйидаги кўникмалар мавжуд:

* товуш/график белгилар (аффиксация, ўзгартирилган лексик бириклар, қарзга олинган сўзлар ва бошқалар) асосида сўзларнинг маъносини тушуниш.);

* овоз ва имлода ўхшаш сўзларни фарқлаш;

* қабул қилувчи комбинация механизмига ега;

Лексик кўникмаларни шакллантириш лексик билимларни егаллаш ва қўллаш учун интеллектуал лексик кўникмаларни шакллантириш билан бирга содир бўлади.

Хорижий сўз ҳақидаги билимлар асосида лингвистик автоматизмлар шаклланади. Улар маҳоратнинг семантик таркибий қисмини ифодалайди ва «узок муддатли хотирадан чиқариш сифати ва нутқни фикрлаш вазифаларини ҳал қилишда тил воситаларидан фойдаланиш» ни аниқлайди.

Мулоқотни муваффақиятли амалга ошириш учун талабаларда қуйидаги лексик кўникмаларни шакллантириш керак:

* алоқа ҳолатига мувофиқ ва контекстни ҳисобга олган ҳолда керакли лексик материални танланг;

индустивал нутқ тажрибасида илгари учрамаган сўзлар ва лексик бирикмаларни яратади;

* фикрларни ифодалаш учун чекланган тил материалларидан фойдаланинг; семантик-ассоциатив боғланишларга асосланган сўзларни еслатиш;

Лексик материални ўқитиш технологиясининг таркибий қисми қуйидагиларни таъминлайди: 1) талаба томонидан яқуний ўқув мақсадини қабул қилиш, орилик, ўз ўқув мақсадларини, шунингдек уларни амалга ошириш мезонларини аниқлаш ва англаш; 2) ўқув фаолиятини ва уйда ҳам, синфда ҳам вақтни оқилона режалаштириш; 3) лексик материални ўзлаштиришнинг энг самарали техникаси ва стратегиясини танлаш; 4) лексик материални ўзлаштириш жараёнида юзага келадиган қийинчиликлар ва муваффақиятсизликлар сабабларини аниқлаш ва уларни барга раф етиш устида ишлаш; 5) ўрганишга халақит берадиган ва тўсқинлик қиладиган омилларни аниқлаш ва чиқариб ташлаш; 6) қўшимча ва маълумотномалар билан тизимли мустақил ишлаш (луғатлар, жадваллар, диаграммалар, ўқув дастурлари, қўлланмалар, журналлар ва бошқалар.) Ўқув жараёнини ташкил этишнинг ўзига хос хусусияти шундаки, ўқувчиларнинг мустақил ишларига катта аҳамият берилади, унга синф дарсларига тенг вақт берилади. Талабалар аллақачон старли лингвистик тажрибага, дарсликлар ва ўқув қўлланмалари билан ишлаш қўникмаларига эга. Шу муносабат билан ўқитувчининг роли энди ўқув жараёнини бошқаришда эмас, балки уни идрок етиш жараёнини бошқарадиган ва тарғиб қилувчи тўғри маълумотларни тақдим етиш нуқтаи назаридан ташкил етишда, шунингдек, бунинг учун зарур иш стратегияларида. Талаба ўқитувчи ва талабанинг биргаликдаги иши натижаси бўлган машғулотнинг яқуний натижаси учун ўқитувчи билан тенг даражада жавобгардир.

Хулоса ўрнида тизимнинг самарали компоненти унинг мўлжалланган натижаси билан ифодаланилиши, яъни талабаларнинг лексик компетенциясини шакллантириш мўҳим аҳамият касб этади.

Адабиётлар:

1. А.С. Белкин, В.В. Нестеров Педагогик компетенция. Екатеринбург, (2003) 2. Н.Л. Гончарова, Замонавий таълим парадигмасида «компетентлик» ва «компетентлик» тоифалари. Шимолий Кавказ давлат техника университетининг илмий мақолалари тўплами. «Хуманитар фанлар» серияси, 5, (2007)
3. А.В. Хуторской, асосий ва мавзу компетенцияларини сошлаш технологияси, Ейдос Онлине Журнал, (2005)
4. Л.Н. Горобец, «Педагогик риторика»: филолог бўлмаган талабаларга риторик компетенцияни ўргатиш назарияси ва амалиёти: монография. - Армавир: АСПУ нашриёт-нашриёт маркази (2007)
5. Л.П. Аксенова, Ўқитувчининг риторик маданияти асослари. Екатеринбург (2002)
6. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси 2001 йил 16 августдаги 343-сонли “Олий таълимнинг давлат таълим стандартларини мувофиқлаштириш тўғрисида”ги қарорига 2-илова. 7.В.И. Аннушкин, Риторика. Кириш курси: дарслик. М.: Флинт; Фан 224 (2018)

РЕЗЮМЕ

Ушбу мақолада педагогик технологияларни қўллаш асосида талабаларда лингвистик компетентликни ривожлантиришга доир самарали усул ва воситалар муҳокама қилинган.

РЕЗЮМЕ

В данной статье рассматриваются эффективные методы и средства развития лингвистических компетенции студентов на основе использования педагогических технологий.

SUMMARY

In the given article the effective methods and means of developing the linguistic competence of students based on the use of pedagogical technologies are discussed.

TEXNIKA OLIY TA'LIM MUASSASALARI TALABALARINI INNOVATSION FAOLIYATGA TAYYORLASH JARAYONI TAHLILI

Zaripova D.A. p.f.f.d., (PhD)

Muhammad al-Xorazmiy nomidagi Toshkent axborot texnologiyalari universiteti

Tayanch soʻzlar: SMART ta'lim, kredit tizimi, axborotlashtirish sharoiti, professional ta'lim.

Ключевые слова: SMART-образование, кредитная система, информационная среда, профессиональное образование.

Key words: SMART education, credit system, information environment, vocational education.

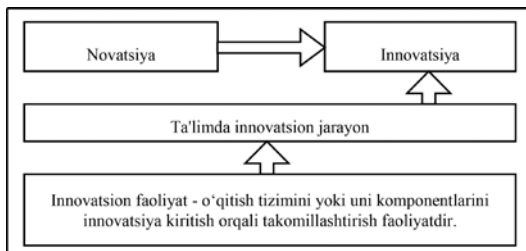
Texnika oliy ta'lim muassasalarida kredit-modul tizimida ta'lim samaradorligini oshirish, bo'lajak kadrlarning kasbiy kompetentlik darajasini rivojlantirish, kredit tizimi o'quv jarayonida innovatsion ta'lim muhitini va elektron axborot ta'lim muhitini uyg'unlashtirish orqali ta'lim sifatini oshirish, ilg'or xorijiy tajribalarni o'zlashtirish va mehnat bozoriga raqobatbardosh kadrlar tayyorlash oliy ta'lim tizimini modernizatsiyalashdagi dolzarb vazifalar sifatida belgilandi. Bu esa o'z navbatida texnika oliy ta'lim muassasalaridagi innovatsion faoliyat mazmunini takomillashtirish asosida o'qitishning innovatsion shakl va metodlari, zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini amaliyotga keng joriy etish zaruratini ko'rsatib beradi.

Bugungi kunda oliy ta'lim tizimida o'quv reja va dasturlar mazmunini takomillashtirish, o'quv amaliyotiga zamonaviy pedagogik va axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini tatbiq etish, elektron o'quv modullari, elektron o'quv-uslubiy majmualar, multimediya ishlanmalarini yaratish, masofali o'qitish shakllarini joriy etish orqali ta'lim sifatini takomillashtirish, malakali professional ta'limmutaxassislar tayyorlashda innovatsion faoliyatni rivojlantirish masalalariga alohida e'tibor qaratilmoqda.

2017 yil 20 aprelda qabul qilingan "Oliy ta'lim tizimini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-2909-son Qarori [1], 2019 yil 8 oktabrdagi "O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi PQ-5847-sonli Farmoni[2] aynan shu masalalarga qaratilgandir.

O'qitishning kredit tizimi bo'yicha mashg'ulotlar o'tkazish uslubiyotida talabalar individual qobiliyatlarini namoyon etish uchun keng imkoniyatlar yaratilishi uning o'ziga xos xususiyat ekanligini ko'rsatadi. Mashg'ulotlarda interfaol usullaridan foydalanish o'qituvchiga nafaqat bilimlarni shakllantirish jarayonini tahlil qilish va nazorat qilishni, balkim talabalar individual ijodiy qobiliyatlarini namoyon etish uchun sharoit yaratish imkonini beradi.

Innovatsion faoliyat - bu alohida faoliyat turidir. Uning maqsadi o'qitish tizimini yoki uni komponentlarini innovatsiya kiritish orqali takomillashtirishdir.

1-rasm. Ta'limda innovatsion faoliyat

Innovatsiya muayyan davrlarda turli bosqichlardan o'tadi. Bu esa innovatsiyalarning hayot aylanish davri deb nomlanadi. Innovatsiyalar bir marta paydo bo'ladi, ishlatiladi va bir muncha vaqt o'tgach, boshqa ilg'or ijod mahsuli bilan almashtiriladi.

Texnika oliy ta'lim muassasalarida kredit tizimida